

Conclusies en voorstellen

Menselijke waardigheid hangt samen met de capaciteit om een zelfstandig leven te leiden, in waardige omstandigheden te leven en een volwaardig burger te zijn. De waardigheid van arme gezinnen wordt echter voortdurend aangetast. Zij moeten zich aanpassen aan de afhankelijkheidslogica en aan de categorieën waarin de maatschappij hen onderbrengt. Zij moeten ‘verantwoordelijke armen’ zijn, terwijl ze om te overleven ‘trucjes en foefjes’ moeten gebruiken zoals sociale fraude, delinquentie, zwartwerk. Deze werkwijze verbant hen onherroepelijk naar een leven aan de rand van de maatschappij.

Met de huidige tegemoetkomingen en sociale uitkeringen is het niet mogelijk een waardig leven te leiden. Het bestaansminimum wordt trouwens aangevuld met tal van sociale tegemoetkomingen van het OCMW. Enerzijds is het noodzakelijk om het bedrag van het bestaansminimum op te trekken, net als de lage lonen (via de belastingen) om werkloosheidsvallen te vermijden.

Om anderzijds ongelijkheden, discriminatie en afhankelijkheid te voorkomen, is het van essentieel belang om de categorie van samenwonende af te schaffen, te meer omdat deze categorie gezinnen aan het wankelen brengt en leidt tot aanzienlijke identiteitsproblemen bij jongeren. Bovendien verhindert deze categorie een progressieve re-integratie via formules van gemeenschappelijke huisvesting.

Tot slot is er dringend nood aan meer kwaliteitsvolle en betaalbare woningen om de levensomstandigheden van de armste gezinnen te verbeteren.

Gezin en armoede

DE WITTE, Jozef

Directeur van het Centrum voor Gelijke Kansen en Racismebestrijding

DE BOE, Françoise

Adjunct-coördinatrice van het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting

De volgende tekst is ontleend aan de werkzaamheden van het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting. Dit Steunpunt kreeg van de federale staat, de gewesten en de gemeenschap de opdracht overleg te organiseren met de partijen die een rol spelen bij de armoedebestrijding – met bijzondere aandacht voor de participatie van mensen die zelf in armoede leven – en aanbevelingen te formuleren voor de beleidsmakers³³. Het Steunpunt brengt verslag uit van de resultaten van dit opzet in een tweemaaljaarlijks verslag³⁴.

De impact van armoede op het gezin

Om als gezin te kunnen bestaan³⁵, moeten een aantal voorwaarden vervuld zijn, waaronder een inkomen dat het mogelijk maakt waardig te leven, plannen te maken en een behoorlijk onderkomen te hebben.

Voor heel wat gezinnen onderaan de maatschappelijke ladder is het een dagelijkse realiteit om steeds keuzes te moeten maken tussen uitgaven die allemaal even belangrijk zijn, met andere woorden uitgaven die verbonden zijn aan de uitoefening van fundamentele rechten – gezondheidszorg, school, huur, energierekening, ... Drie kenmerken van het inkomen spelen een beslissende rol bij het openen of ontbreken van perspectieven: het bedrag van het inkomen, de regelmaat ervan en de autonomie die het verschaft. In de huidige maatschappij zijn deze ele-

menten nog nauw verbonden aan de geleverde arbeid ook al is arbeid geen waterdichte dam tegen armoede.

In 2004 leefde 13,2 % kinderen in een gezin zonder loonarbeid. In 2000 bedroeg dit percentage 10,8 %³⁶. De regelmaat van een inkomen is essentieel om er van te kunnen leven en niet alleen om er mee te overleven. Nochtans ontstonden de laatste tien jaar heel wat banen die dit niet garandeerden.

De zelfstandigheid die men verwerft door het inkomen, een essentieel gegeven om projecten te kunnen verwezenlijken, lijdt momenteel onder de vermenigvuldiging van selectieve maatregelen in heel wat domeinen. Kwetsbare personen komen vaak in aanmerking voor uiteenlopende bijstand: geld, voedselpakketten, stookoliecheque, medische kaart, kortingskaart voor culturele evenementen, studiebeurs, gratis juridische bijstand,...

De huisvestingssituatie is geen geheim: er zijn te weinig betaalbare degelijke woningen. 5,7 % van de bevolking leeft in een huurwoning van een overheidsinstantie, terwijl het Europese gemiddelde 17 % bedraagt³⁷. De meeste personen met een laag inkomen zijn dus aangewezen op de privé-huurmarkt waar de prijs-kwaliteitsverhouding uit evenwicht is. De prijsstijgingen zijn het hoogst bij woningen uit een lagere categorie. Schulden verbonden aan de woning, achterstallige huur, gas-, elektriciteitsrekeningen, komen steeds vaker voor. Vooral kroostrijke gezinnen vinden heel moeilijk een voldoende grote woning.

Maar niet alleen materiële factoren maken dat een gezin kan bestaan. Ook de manier waarop het gezin wordt bekeken, speelt een cruciale rol. Antropoloog Claude Levi-Strauss schoof de 'sociale goedkeuring' naar voor als één van de constanten in de gezinnen die hij bestudeerde op geografisch veruitleggende plaatsen³⁸. De blik van de maatschappij is bepalend voor de gezinsvorming: alleen gezinnen die beantwoor-

Inzoomen op gezinnen in de samenleving

den aan dit criterium van sociale goedkeuring zouden recht hebben op bescherming van het gezinsleven. Het recht weerspiegelt en vormt immers de waarden van de maatschappij. De maatschappelijke integratie van het gezin is op haar beurt geconditioneerd door de rechten die het gezin geniet en doen gelden. Zo zou het ondenkbaar geweest zijn om gezinnen bestaande uit twee personen van hetzelfde geslacht op te nemen in de oorspronkelijke tekst van de wetgeving betreffende de kinderbijslag.

Het is dus van belang even stil te staan bij de manier waarop arme ouders en hun kinderen worden bekeken. De verschillende manieren waarop arme gezinnen werden behandeld in de loop van de geschiedenis getuigen van maatschappelijke afkeuring. In de 18de en 19de eeuw waren er heel wat arme gezinnen die in pure ellende leefden. Arme gezinnen werden als gevaarlijk beschouwd voor de kinderen die erin opgroeiden. Deze negatieve voorstelling leidde tot de onteigening van het volksgezin, dat werd beschouwd als een haard van zonde en ellende. De kinderen zelf werden enerzijds gezien als behoeftig, zij hebben nood aan bescherming, maar anderzijds gevaarlijk geacht voor de maatschappij: ze kregen dus hulp, maar via arbeid die veel weg had van uitbuiting. Hun scholing kreeg weinig aandacht. De 20ste eeuw werd de eeuw van de internationale teksten betreffende de bescherming van de rechten van de mens waaronder het recht om een gezin te stichten en het recht op bescherming van het gezinsleven³⁹. Deze vooruitgang wordt echter niet automatisch weerspiegeld in de praktijk. Ook vandaag nog roepen arme gezinnen een negatief beeld op dat zij ervaren als een gebrek aan respect, wat de vele moeilijkheden waarmee zij dagelijks kampen nog groter maken.

Armoede vormt een bedreiging voor de gezinnen wegens de levensomstandigheden en het negatieve beeld van de maatschappij, maar ook

omdat armoede een rechtstreekse en onrechtstreekse oorzaak is van de plaatsing van kinderen. Geen woning of een slechte woning, ouders met gezondheidsproblemen, scheidingen, schoolproblemen bij de kinderen (spijbelen, moeite om mee te kunnen,...), het zijn stuk voor stuk in de arme milieus aanleidingen voor plaatsingen. Tien jaar geleden stelde de sector van de jeugdbijstand zich ernstige vragen bij dit verband tussen armoede en de plaatsing van kinderen dat sterk naar voor kwam in het algemeen armoederapport⁴⁰. Vandaag de dag wordt dit verband niet meer in twijfel getrokken zoals toen. Binnenkort zal een onderzoek worden opgestart om dit verband objectiever te vatten⁴¹.

De rol van het gezin in de strijd tegen de armoede

Het gezin is een plaats waar zowel ongelijkheden ontstaan als armoede wordt bestreden. Slechte levensomstandigheden zijn niet bevorderlijk voor de ontplooiing van de kinderen. Daarover is iedereen het eens. Kinderen uit een arm milieu haken vaker af op school, zijn in minder goede gezondheid,... Statistieken bevestigen deze empirische vaststelling. Zo werd een statistisch verband gelegd tussen de sociaal-economische achtergrond van kinderen en hun schoolprestaties. Het beroepsstatuut en het opleidingsniveau van de ouders zijn bepalende factoren voor de schoolresultaten⁴². Wat moeten we uit deze feiten en cijfers afleiden? Is het in het belang van het kind om uit zijn milieu te worden gehaald? De positieve gevolgen van een dergelijke maatregel, met het oog op de toekomst van het kind, zijn niet bewezen. Het zou de moeite waard zijn om onderzoek te verrichten waarbij dezelfde personen, in dit geval geplaatste kinderen, over de hele lijn worden gevolgd.

De stem van gezinnen die in armoede leven, laat steeds meer van zich horen en wordt zelfs inge-

roepen en gesteund door de overheid. Het algemeen verslag over de armoede bijvoorbeeld en de tweejaarlijkse verslagen van het Steunpunt geven niet alleen informatie vanuit het oogpunt van derden, maar ook vanuit het oogpunt van de voornaamste betrokkenen. De armen bouwen beetje bij beetje zelf hun imago op en bijgevolg ook de maatschappelijke blik op hen. Gezinnen worden niet meer louter gezien als een belemmering voor de toekomst van hun kinderen, maar ook als een plek waar tegen armoede wordt gestreden.

Het behoud van de sociale cohesie is één van de drijfveren van arme ouders en vormt een essentiële hefboom van het beleid tegen de armoede. Het belang van de gezinsbanden miskennen, compromitteert daarentegen de doeltreffendheid van ieder initiatief aangezien het de doelgroep niet kan meekrijgen.

Verskillende wetswijzigingen getuigen van deze grotere erkenning van de moeilijkheden die arme mensen ondervinden en de inspanningen die zij leveren om hun ouderlijke verantwoordelijkheid op te nemen. De afschaffing van de wet betreffende de verlatenverklaring en de vooruitgang die werd geboekt met het oog op het behoud van de kinderbijslag voor ouders van geplaatste kinderen zijn hier voorbeelden van. Daarenboven komen mensen meer en meer onder druk te staan. Het aantal aangiften neemt toe en dus ook het aantal gezinnen dat zich aanmeldt bij de sociale diensten, niet op eigen verzoek, maar wel omdat ze daartoe gepusht of zelfs gedwongen werden door een buur, de school, de politie, een arts,...

In de Franse Gemeenschap dragen verschillende wetten hiertoe bij, bijvoorbeeld het decreet over mishandeling en het decreet over de opdrachten van de school. Heel wat maatschappelijke actoren zijn erg voorzichtig geworden: zij zijn bang risico's te nemen en zorgen er preventief voor dat hun verantwoordelijkheid niet op de helling wordt gezet. Terwijl tien jaar geleden de verde-

ling van de begrotingsmiddelen en de manier waarop de plaatsen werden gesubsidieerd als voornaamste obstakels golden voor de vermindering van het aantal plaatsen, lijkt de oorzaak nu te liggen bij het feit dat men geen risico meer wil nemen met de gezinnen. Het personeel in de jeugdbijstand haalt een ander probleem aan: zij beschikken over erg weinig om niet te zeggen geen middelen om de componenten van de bestaansonzekerheid aan te pakken. Deze onzekerheid is gevaarlijk door alle gevolgen die zij meebrengt, waardoor de consulent geneigd is het kind te plaatsen in een milieu met betere levensomstandigheden omdat de bemiddelaar de natuurlijke omgeving van het kind niet kan veranderen.

De twee facetten van het recht op bescherming van het gezinsleven

De overheid moet enerzijds gepaste maatregelen nemen zodat alle voorwaarden verenigd zijn om als gezin te kunnen bestaan. Anderzijds mag zij zich niet mengen met het gezin, de persoonlijke levenssfeer.

Een inkomen waarborgen zodat levensprojecten kunnen worden verwezenlijkt, de kwaliteit van de banen en een meer sociale economie bevorderen, de sociaal-economische ongelijkheden op gezondheidsvlak bestrijden, een duurzaam huisvestingsbeleid voeren, zijn te volgen richtlijnen voor de mensen in het veld⁴. Mensen die in armoede leven hameren erop dat het onmogelijk is een recht te garanderen zonder de andere rechten te garanderen, want de fundamentele rechten zijn ondeelbaar. Ook veldwerkers worden geconfronteerd met de link tussen de verschillende beleidslijnen: ze hebben vaak het gevoel dat zij werken om op lokaal vlak oplossingen te zoeken voor structurele leemtes in het beleid, om de armoede te bestrijden die elders wordt gecreëerd. De plicht van de overheid om maatregelen te nemen, houdt ook in dat moet

Inzoomen op gezinnen in de samenleving

worden toegezien op de samenhang van het gevoerde beleid.

Een tegemoetkoming voor de opvoeding van de kinderen zal nooit een ontoereikend inkomen, een onbewoonbare woning, een hondenbaan of werkloosheid goedmaken. Een tegemoetkoming die rekening houdt met de verzuchtingen van ouders en kinderen kan wel de gezinskern beschermen. De gezinskern vormt de basisstructuur voor de ontwikkeling van de persoonlijkheid en de sociale integratie⁴. Deze tegemoetkoming kan verschillende vormen aannemen. De rol van de overheid beperkt zich dus niet tot regelgeving. De overheid heeft ook de taak initiatieven te steunen die ontstaan in de onmiddellijke omgeving van de gezinnen en beter aanslaan dan acties van buitenaf omdat ze afgestemd zijn op hun situatie. Sommige veldwerkers aarzelen niet om te spreken van een noodzakelijke 'deprofessionalisering' van de bijstand, met de nadruk op het feit dat mensen uit de omgeving bereid zijn verantwoordelijkheden op te nemen. Het opvangbeleid beschouwen als gezinsondersteuning en niet louter als bevordering van de werkgelegenheid is een andere vorm van bescherming van de gezinsstructuur. De eigenlijke mogelijkheden voor kinderopvang variëren momenteel sterk naar gelang van het sociaal statuut. De beschikbare plaatsen in de opvangstructuren, die ontoereikend zijn in verhouding tot de vraag, gaan eerst naar werkende ouders. Voor de talloze andere situaties waarin ouders hun kind willen laten opvangen is er geen oplossing, te meer omdat het sociaal netwerk van arme gezinnen fragiel is.

De overheid mag zich niet moeien met de persoonlijke levenssfeer. Dit tweede facet van het recht op de bescherming van het gezinsleven ligt bijzonder gevoelig bij de arme gezinnen. Arme gezinnen krijgen immers vaak te maken met vervangingsrechten die per definitie een verificatie vergen van de toegangsvoorwaarden,

bijvoorbeeld de controle door het OCMW voor de toekenning van het leefloon of maatschappelijke dienstverlening, wat doorgaans wordt ervaren als binnendringen in het privé-leven. De sociale werkers zijn ook erg betrokken bij dit aspect van de sociale bescherming. Zij zeggen vaak moeite te ondervinden om een evenwicht te vinden tussen een bijstandsideaal en de realiteit van de controle.

* * *

Gezin en armoede: er is een nauw onderling verband tussen beide termen. Armoede maakt gezinnen kwetsbaar, soms gaat de armoede zover dat ze de bestaanszekerheid van gezinnen in het gedrang brengt en de toekomstperspectieven van de kinderen aan banden legt. De aanwezigheid van kinderen zet de ouders ertoe aan strijd te leveren ondanks het gebrek aan zekerheden, meer bepaald op het gebied van werk, inkomen, huisvesting. Deze zekerheden zijn nodig om hun professionele, familiale en maatschappelijke verplichtingen na te komen. Om gezinnen voor wie bestaanszekerheid een dagelijkse uitdaging is, sterker te maken en de ouders te ondersteunen bij de uitoefening van hun verantwoordelijkheden moeten we van armoedebestrijding een prioriteit maken.

Noten

- 1 Jacobs, T. (2003). Paying for informal care: a contradictio in terminis. *European societies*, 5, pp. 397-417; Jacobs, T. & Lodewijckx, E. (red.) (2004). *Zicht op zorg. Studie van de mantelzorg in Vlaanderen in 2003*. CBGS-werkdocument 11, Brussel; Jacobs, T., Lodewijckx, E., Craeynest, K., De Koker, B. & Vanbrabant, A. (2005). Mesurer l'aide informelle: synthèse des pratiques européennes et nouvelle proposition. *Retraite et société*, 46, octobre, pp. 60-87; Jacobs T. & Lodewijckx, E. (red.) (2006). *Grenzen aan mantelzorg. Sociaal-demografische hypothesen over de toekomst van de zorg*. CBGS-Publicaties, Garant, Apeldoorn en Antwerpen (in druk). Craeynest, K. & De Koker, B. (2006). Informatienoden van mantelzorgers, een exploratief beschrijvend onderzoek. *Tijdschrift voor Welzijnswerk*, jg 30, nr 275: 41-57.
- 2 In een Cantou wordt er een gemeenschappelijke woonomgeving geschapen waar mensen met verminderde zelfstandigheid een leefsituatie kunnen vinden waar de communicatie, de onderlinge hulp en de relaties bevorderd worden door eenieders deelname aan de

- bezigdheden uit het dagelijkse leven. Het concept wil de bewoners een gemeenschappelijke zelfstandigheid bieden binnen een beschermd kader om zo het hoofd te bieden aan de individuele zelfstandigheidsbeperkingen. Van de familie wordt een actieve deelname verwacht om samen met het personeel de bewoners te stimuleren om de aanwezige mogelijkheden maximaal te benutten. <http://www.cantous.be/pr01.htm>, Belgische Cantousvereniging.
- 3 "Abbeyfield is tegelijk een vereniging van huisbewoners en vrijwilligers, die ouderen, alleenstaande maar zelfredzame mensen helpt om een verrijkend levenskader te delen", vzw Abbeyfield Belgium <http://www.abbeyfield.be/fjsp/home.jsp?Language=nl&createCookie=yes¶Key=1>
 - 4 Partnergeweld wordt op Europees en Internationaal vlak erkend als gendergeweld. Zie Nationaal actieplan partnergeweld, p. 3 op <http://www.christiandupont.be>.
 - 5 Branger, J-G. (16 september 2004). *Report Committee on Equal Opportunities for Women and Men. Campaign to combat domestic violence against women in Europe*. Doc 10273. Op: www.assembly.coe.int
 - 6 Deze interviews kaderen in een onderzoek dat VIVA-SW voert in opdracht van Minister Dupont. VIVA-SW maakt een inventaris op van vormen van partnergeweld die in Vlaanderen worden gegeven aan professionele hulpverleners in de sociale sector.
 - 7 Enkel in Wallonië, in Vlaanderen gaat het om een 078-nummer.
 - 8 Cantillon, B. e.a. (1999). *Sociale Indicatoren, 1976-1997*, CSB-Berichten, Universiteit Antwerpen.
 - 9 FOD Economie, K.M.O, Middenstand en Energie – Algemene Directie Statistiek en Economische informatie.
 - 10 EU-SILC 2004, *Overview and Results*, Federal Public Service Economy, SMES, Self-Employed and Energy.
 - 11 Deleecq, H. e.a. (1980). *De sociale zekerheid tussen droom en daad*, Deventer-Antwerpen: Van Loghum Slaterus.
 - 12 Seebom-Rowntree, B. (2000). *Poverty A Study of Town Life*. Bristol: The Policy Press. (Originally published 1901).
 - 13 Cantillon, B. e.a. (1995). Wegen naar een grotere doelmatigheid van kinderbijslag en belastingaftrek voor kinderen ten laste, CSB-Berichten, Universiteit Antwerpen.
 - 14 Cantillon, B. en Goedemé, T. (2006). De Kinderbijslag in het Werknemersstelsel: Een Terugblik in de Toekomst. Reflecties bij 75 jaar Kinderbijslag, *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, pp. 7-34.
 - 15 Cantillon, B. e.a. (2000). Emancipatie in twee snelheden: over hoog- en laaggeschoolde vrouwen in 13 OESO-landen, CSB-Berichten, Universiteit Antwerpen.
 - 16 De Lathouwer, L., Bogaerts, K. en Van den Bosch, K. (2003). Schorsing artikel 80 gewikt en gewogen: een evaluatie vanuit herintrede, behoefte en verzekeringsperspectief, CSB-Berichten, Universiteit Antwerpen.
 - 17 Pahl, J. (1989). *Money and Marriage*. London: Macmillan.
 - 18 Cantillon, B. e.a. (1999). *Sociale Indicatoren, 1976-1997*, CSB-Berichten, Universiteit Antwerpen.
 - 19 Recht op vzw in samenwerking met Binnen zonder bellen vzw, De Anjer vzw, Mensen met een hart en W. in *Vaart iedereen wel bij de actieve welvaartstaat?* Hasselt, 2000.
 - 20 De Keersmaekers M.L. (1993). Staat van de armoede in het BHG. Deel I: Op zoek naar de sociale indicatoren in Brussel. Brussel.
 - 21 Belgische Staat. Wet van 27 januari 1999 houdende goedkeuring van het samenwerkingsakkoord tussen de federale Staat, de Gemeenschappen en de Gewesten betreffende de besteding van het armoedebeleid, ondertekend te Brussel, op 5 mei 1998, Brussel, Belgisch Staatsblad, 1999.
 - 22 België ondertekende het IVESCR op 10 december 1968 en bekrachtigde het verdrag op 21 april 1983, de datum waarop op het tevens in werking trad.
 - 23 Zie website van de FOD Maatschappelijke Integratie.
 - 24 Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie. Ordonnantie van 20 juli 2006 betreffende het opstellen van het armoederapport van het BHG, tot wijziging van de ordonnanties van 8 juni 2004 en 11 juli 1991.

- 25 Observatorium voor gezondheid en welzijn, sociale barometer, www.observatbru.be, Brussel, 2005.
- 26 Belgische staat. *Wet van 8 juli 1976 betreffende de openbare centra voor maatschappelijk welzijn*, Belgisch Staatsblad, 1976.
- 27 SCHETTECATE, F. (2000), *La catégorie des cohabitants et sécurité sociale: Bilan de 20 années d'application*, Brussel: Ligue des droits de l'homme.
- 28 Op 1 augustus 2005: een volwassene met kinderen + een samenwonende = 1 251 €/maand. Een volwassene met kinderen + een alleenstaande (die elders woont) = 1 429 €/maand.
- 29 JAMOULLE, P. (2005), *Des hommes sur le fil. La construction de l'identité masculine en milieux précaires*, Paris, La Découverte, coll. Alternatives sociales.
- 30 Brussels Hoofdstedelijk Gewest, *ordonnantie van 17 juli 2003 houdende de Brusselse huisvestingscode*, Brussel, Belgisch Staatsblad, 2003.
- 31 PERDAENS, A. en ROESEMS, T. (2002), *8e armoedeverslag van het BHG*, Brussel, Observatorium voor gezondheid en welzijn en ROESEMS, T. en PERDAENS, A. (2004), *9^e armoedeverslag van het BHG*, Brussel, Observatorium voor Gezondheid en Welzijn.
- 32 Belgische staat. *Wet van 30 november 1998 tot wijziging van sommige bepalingen van het Gerechtelijk Wetboek betreffende de rechtspleging inzake huur van goederen en van de wet van 30 december 1975*, Belgisch Staatsblad, 1999. deze wet voorziet in de voorafgaandelijke informering van het OCMW bij iedere uitzetting.
- 33 Samenwerkingsakkoord tussen de federale staat, de gewesten en de gemeenschappen betreffende de bestendigheid van het armoedebestrijd, B.S. van 16 december 1998 en van 10 juli 1999.
- 34 Het derde verslag van het Steunpunt verscheen in december 2005, met als titel: *Armoede uitbannen – een bijdrage aan politiek debat en politieke actie*. Het verslag kan worden gedownload op de website www.armoedebestrijding.be.
- 35 Wij beperken ons hier tot het kerngezin, ouders-kinderen. Het kerngezin wijst op twee-oudergezinnen en éénoudergezinnen, oorspronkelijke gezinnen en nieuwsmengestelde gezinnen, gezinnen waarbij de ouders gehuwd zijn en waarbij de ouders samenwonen, ouders van verschillend geslacht en van hetzelfde geslacht.
- 36 Bron: LFS – NIS (NAP Werkgelegenheid 2004) zoals opgenomen in NAPincl 2005-2006, indicatoren, p. 66. Dit cijfer houdt geen rekening met de kinderen die niet voorkomen in de gebruikte gegevensbank, meer bepaald de kinderen van gezinnen zonder papieren. Voor meer info, zie de rubriek "Feiten en cijfers" op de website www.armoedebestrijding.be.
- 37 NAPincl 2005-2006, Indicatoren, p. 72.
- 38 HÉRITIER-AUGÉ, F. (1993), *Famille, Les sociétés humaines et la famille: l'encyclopédie universelle*, Parijs.
- 39 Het recht om een gezin te stichten en het recht op bescherming van het gezinsleven zijn verankerd in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten, het Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele rechten, het Verdrag inzake de Rechten van het Kind, het Europees Verdrag van de Rechten van de Mens, het Europees Sociaal Handvest, het Europees Handvest inzake de Fundamentele Sociale Rechten en de Belgische Grondwet.
- 40 ATD Vierde Wereld België en de Vereniging van Belgische Steden en Gemeenten (afdeling OCMW), Koning Boudewijn Stichting (1994), *Algemeen verslag over de armoede*.
- 41 Op verzoek van het Steunpunt tegen armoedebestrijding, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting financiert het wetenschapsbeleid onderzoek hiernaar.
- 42 PISA 2003 (internationaal vergelijkend onderzoek naar de verworven kennis en vaardigheden van 15-jarige jongeren. Deze enquête wordt om de drie jaar herhaald.
- 43 Concrete voorstellen in deze verschillende domeinen zijn opgenomen in het verslag *Armoede uitbannen: een bijdrage aan politiek debat en politieke actie*.
- 44 Zie het verslag: *Armoede verbannen. Een bijdrage aan politiek debat en politieke acties, oriëntatie V* (www.armoedebestrijding.be).